

Limitarismul: o analiză conceptuală

■ ALEXANDRU VOLACU

[University of Bucharest]

Abstract

The purpose of this article is twofold. First, I aim to provide an introductory overview of limitarianism – a novel philosophical view advanced by Ingrid Robeyns, which maintains that individuals should not be excessively wealthy – and its main conceptual features to the Romanian landscape. Second, I argue that one way of conceptualizing limitarianism, as a merely moral (non-political) view is problematic, since the presumed duty to avoid being excessively wealthy is neither necessary, nor sufficient, for satisfying the underlying moral duties upon which limitarianism is predicated. The implication is that limitarianism makes sense as a self-standing view only in its political interpretation.

Keywords

affluence; autonomy; limitarianism; political equality; urgent needs; wealth

Introducere¹

Potrivit ultimului raport anual cu privire la inegalitatea globală al Oxfam², cei 2.153 de miliardari (în dolari) ai lumii aveau în 2019 o avere totală ce depășea averea cumulată a celor mai sărace 4.600.000.000 persoane existente în prezent. Iar cele mai bogate 1% persoane de pe glob dețineau, împreună, o avere mai mult decât dublă față de averea combinată a tuturor celorlalte persoane de pe glob. Pentru a ajunge la averea celui mai bogat om din lume, Jeff Bezos, un muncitor american care câștiga salariul mediu în 2018 ar fi trebuit să lucreze timp de aproape trei milioane de ani, fără să cheltuiască nimic din banii câștigați³.

1 Această lucrare a primit sprijin financiar din partea Programului Operațional Capital Uman 2014-2020, co-finanțat prin Fondul Social European, proiect POCU/380/6/13/124708 nr. 37141/23.05.2019, cu titlul „Cercetător-antreprenor pe piața muncii în domeniile de specializare inteligentă (CERT-ANTREP)”, coordonat de către Școala Națională de Studii Politice și Administrative. O parte dintre ideile discutate în articol au fost prezentate de către autor la conferința „Extreme wealth as a moral problem”, desășurată în perioada 13-14 noiembrie 2019 în Dortmund.

2 Oxfam (2020), „Time to care: Unpaid and underpaid care work and the global inequality crisis”, Oxfam Briefing Paper, <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620928/bp-time-to-care-inequality-200120-en.pdf>.

3 <https://qz.com/1723454/this-is-how-long-a-n-average-us-worker-needs-to-become-a-billionaire/>.

Inegalitățile economice actuale sunt pe de o parte severe (la nivel global, dar și la nivel național) și pe de altă parte în continuă creștere pentru o majoritate covârșitoare a lumii⁴. Cifrele de mai sus atrag atenția asupra a două probleme fundamentale – una legată de persoanele asupra cărora aceste inegalități se răsfrâng în mod negativ și una legată de persoanele avantajate de ele⁵. Prima dintre ele se referă la faptul că o parte semnificativă din populația globală trăiește în condiții de sărăcie. Conform unui raport al Băncii Mondiale din 2018⁶, 736 de milioane de oameni trăiesc cu sub 1.90\$ pe zi, acesta fiind considerat pragul pentru sărăcie extremă. Deși acest număr a fost redus semnificativ (de la aproape două miliarde de persoane în 1990) el rămâne totuși foarte ridicat, iar proiecțiile ce iau în calcul fluctuațiile economice generate de pandemia COVID-19 sugerează că rata sărăciei va crește pentru prima dată din 1998 la nivel global, procentul persoanelor care trăiesc cu mai puțin de 5.50\$ urmând să ajungă la 42% din întreaga populație a lumii⁷. A doua problemă vizează persoanele aflate în vârful ierarhiei economice. Numeroase studii, efectuate în diferite contexte politice și culturale, arată faptul că influența politică este puternic corelată cu resursele economice deținute chiar și în democrațiile consolidate, preferințele cetățenilor bogăți regăsindu-se în politicile publice mult mai mult decât preferințele cetățenilor mai săraci, chiar dacă aceștia din urmă sunt majoritari⁸. În aceste condiții, principiul democratic potrivit căruia preferințele majorității ar trebui să fie reflectate în decizia politică (în anumite limite constituționale) este distorsionat, fiind – la limită – înlocuit cu dominația politică a elitelor economice, ce caută să consolideze instituțiile existente, exacerbând astfel suplimentar inegalitățile economice.

Problema sărăciei radicale și problema inegalităților politice generate de existența unor averi exorbitante stau la baza construcției recente a unei noi abordări în filosofia politică, denumită *limitarism*⁹. Pe scurt, limitarismul susține că „este moral impermissibil să ai mai multe resurse decât este necesar pentru a avea o viață împlinită (eng. *flourishing*)”¹⁰. Limitarismul caută, așadar, să spună ceva despre cum ar trebui să fie distribuite resursele într-o comunitate, însă spre deosebire de alte tipare ale dreptății distributive mult mai cunoscute în filosofia politică¹¹, limitarismul nu îi vizează în primul rând pe cei dezavantajați în mod nedrept de distribuțiile

4 UN-DESA (2020), „World Social Report 2020: Inequality in a rapidly changing world”, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report-2020-FullReport.pdf>.

5 Bineînțeles, există mai multe aspecte negative intrinseci sau instrumentale ale inegalităților economice. Pentru o discuție comprehensivă vezi T. M. Scanlon, *Why Does Inequality Matter?* (Oxford: Oxford University Press, 2018).

6 <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30418/9781464813306.pdf>.

7 <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>.

8 E.g. Martin Gilens, *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America* (Princeton: Princeton University Press, 2012); Yvette Peters și Sander Ensink, „Differential Responsiveness in Europe: The Effects of Preference Difference and Electoral Participation”, *West European Politics* 38(3), (2015): 577-600.

9 Ingrid Robeyns, „Having too much”, în Jack Knight și Melissa Schwartzberg (coordonatori), *NOMOS LVI: Wealth. Yearbook of the American Society for Political and Legal Philosophy* (New York: New York University Press, 2017), pp.1-44; Ingrid Robeyns, „What, if Anything, is Wrong with Extreme Wealth?”, *Journal of Human Development and Capabilities* 20(3), (2019): 251-266. Vezi Matthias Kramm și Ingrid Robeyns, „Limits to wealth in the history of Western philosophy”, *European Journal of Philosophy*, EarlyView, DOI: 10.1111/ejop.12535 (2020) pentru o discuție despre abordări precursore ale acestei teorii în istoria gândirii politice.

10 Robeyns, „Having”, 1.

11 Mai exact, abordările egalitariste, prioritariste și suficientariste. Pentru o discuție introductivă cu privire la principalele elemente ale teoriilor dreptății distributive vezi Alexandru Volacu, „On the Ideological Incompatibilities of Distributive Justice”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review* 15(1), (2015): 109-132.

existente, ci pe cei avantațați excesiv – care au datorii morale stringente de a ceda o parte din propriile resurse economice.

În acest articol intenționez să introduc teoria limitaristă în peisajul teoriei politice românești¹². În prima parte, voi prezenta principalele aspecte conceptuale și distincții trasate între cele mai populare interpretări ale acestei teorii. Ulterior, în cea de-a doua parte, voi aduce o contribuție originală la literatura limitaristă, respingând ideea că o concepție non-politică a limitarismului poate constitui o perspectivă morală distinctă.

Limitarismul: elemente caracteristice, justificări și tipologie

După cum notam în secțiunea introductivă, ideea de bază a limitarismului este că e moral impermissibil ca indivizii să aibă excesiv de multe resurse economice. Desigur, însă, această idee poate fi interpretată în diferite moduri, iar în această secțiune voi arăta cum au fost construite principalele versiune ale limitarismului până în prezent.

În primul rând, trebuie să clarificăm ce înseamnă expresia „moral impermissibil” în acest context. A spune că ceva este moral impermissibil este, în linii mari, echivalent cu a spune că avem datoria morală de a ne abține de la a face acel lucru, de regulă (dar nu întotdeauna) pentru că ar încălca o anumită valoare morală importantă¹³. Uneori, dacă o acțiune este considerată a fi moral impermissibilă, ea este – în mod justificat – sancționată prin mijloace legale. Infrațiuni precum omorul, tâlhăria, violul, evaziunea fiscală, conducerea unui vehicul sub influența alcoolului etc. sunt de acest tip. Alteori, însă, putem considera că o acțiune este moral impermissibilă, dar statul nu ar trebui să intervină în exercitarea sa. Spre exemplu, dacă o persoană îi promite alteia că se vor întâlni într-un anumit loc și în cele din urmă nu mai vine la întâlnire, am putea spune că aceasta încălcă o datorie morală, dar statul nu ar trebui să o forțeze să participe. Ingrid Robeyns sugerează că impermissibilitatea morală identificată de limitarism poate fi înțeleasă fie într-un sens *politic*, în care statul ar trebui să intervină pentru a o corecta, fie într-un sens pur *moral* (sau *etic*¹⁴), în care ea ține exclusiv de datoriile morale ale indivizilor, nefiind justificată intervenția statului¹⁵. Voi reveni mai pe larg la această problemă în secțiunea următoare.

În al doilea rând, trebuie să înțelegem cum poate fi interpretată noțiunea de „excesiv de multe resurse economice”, care intuitiv duce la ideea existenței unei limite superioare, sau a unui prag, peste care deținerea de resurse economice devine imorală. Pentru Robeyns, acest prag este conceput într-o manieră absolută: la fel cum ne putem pune de acord asupra unui prag inferior de resurse economice sub care indivizii se află într-o situație de sărăcie radicală, ne putem pune de acord și asupra unui prag superior de resurse economice peste care indivizii se află într-o situație de afluență (sau bogăție) excesivă. Există însă câteva diferențe între modul în care conceptualizează Robeyns pragul superior limitarist și pragul de sărăcie

12 O altă contribuție în acest sens, ce reprezintă o aplicare a limitarismului la o problemă specifică, i.e. etica moștenirilor, era la momentul scrierii acestui articol în curs de publicare (Adelin Costin Dumitru, „Limitarism etic și responsabilități individuale în etica moștenirilor”, în Alexandru Volacu, Daniela Cutaș și Adrian Miroiu (coordonatori), *Teme actuale de etică publică* (Iași: Polirom, în curs de apariție)).

13 Vezi Alexandru Volacu, *Avem datoria de a vota?* (Iași: Institutul European, 2019), 35-37 pentru o discuție mai amplă.

14 Folosesc noțiunea de moral și etic cu același sens aici, deși unii filosofi disting între ele (în diferite moduri).

15 Robeyns, „Having”, 30.

radicală. Prima este că pragul limitarist propus de Robeyns este relativ la context – recunoscând că un anumit nivel de resurse poate fi considerat drept affluent în unele societăți (sau perioade istorice) dar nu în altele, fără a defini însă pragul limitarist prin raportare la procentul de persoane cu un anumit venit. A doua este că unitatea de măsură nu este reprezentată direct de resursele economice, ci de un indicator denumit de aceasta drept *puterea resurselor materiale*, care – urmând abordarea capabilitaristă din teoriile dreptății – caută să țină cont de ceea ce indivizii pot face efectiv cu resursele respective, recunoscând diferențele importante dintre ratele de conversie a resurselor în bunăstare. Pentru Robeyns, așadar, pragul limitarist trebuie să fie plasat suficient de jos încât sărăcia extremă și inegalitatea politică să fie neutralizate, dar suficient de sus încât indivizii să aibă posibilitatea de a accesa funcțiuni¹⁶ (eng. *functionings*) de bază legate de securitatea fizică și mentală, educație, mobilitate, mediu, recreație etc.¹⁷. Pragul limitarist poate fi construit însă și într-un alt mod decât cel absolut, preferat de Robeyns. Tammy Harel Ben-Shahar, spre exemplu, propune o conceptualizare *relativă* a pragului limitarist, ce caută să îl definească ca un raport între resursele economice ale celor mai săraci membri ai societății și nivelul maxim admis de bogăție¹⁸. Spre exemplu, pragul în acest caz nu ar avea o valoare absolută într-o societate (e.g. 200.000 de euro anual¹⁹), ci ar fi exprimat sub forma unui raport (e.g. 1:100²⁰).

În al treilea rând, limitarismul poate avea mai multe forme, în funcție de valorile fundamentale pe care abordarea le urmărește. După cum menționam în secțiunea introductivă, temeiurile normative pe care Robeyns situează abordarea limitaristă sunt eradicarea sărăciei extreme prin redistribuția resurselor economice în exces a celor bogați și neutralizarea inegalităților politice, dăunătoare democrației. Aceste moduri de a justifica limitarismul sunt denumite de Robeyns drept „argumentul nevoilor urgente” și „argumentul democratic”²¹. După cum observă însă, ele pot avea implicații diferite pentru forma pe care limitarismul o va lua. Dacă argumentul nevoilor urgente este central, atunci ne interesează să maximizăm totalitatea resurselor economice ce ar putea fi redistribuite către cei mai dezavantajați indivizi. Astfel, dacă unele persoane care ar putea genera o mulțime de resurse economice vor refuza să fie la fel de productive atunci când întreaga lor avere ar fi taxată peste un anumit nivel²², limitarismul va căuta să definească un prag care să reducă într-o anumită măsură averea în exces a bogaților, permițând însă în același timp acumularea continuă a acestora pentru a menține un nivel maximal de productivitate. Volacu

16 Pentru o discuție amplă despre abordarea capabilitaristă și despre distincția capabilități/funcțiuni vezi Ingrid Robeyns, *Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined* (Cambridge: Open Book Publishers, 2017).

17 Cele două angajamente ale lui Robeyns pot crea însă tensiuni dificil de reconciliate în interiorul propriei sale teorii, o problemă pe care o voi aborda într-un articol distinct.

18 Tammy Harel Ben-Shahar, „Limitarianism and Relative Thresholds”, (manuscris nepublicat: disponibil la https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3404687, 2019).

19 Aceasta este sugestia ilustrativă a lui Robeyns pentru statele occidentale contemporane (Robeyns, „Having”, 27). Taxa propusă de Jean-Luc Melenchon, candidatul francez în alegerile prezidențiale din 2017 al platformei La France Insoumise, potrivit căreia orice venit anual ce depășea 400.000 de euro urma să fie impozitată la un nivel de 100%, este de acest tip.

20 Aceasta este sugestia ilustrativă a lui Ben-Shahar, „Limitarianism”, 20. Inițiativa „1:12” propusă într-un referendum național elvețian în 2013 (care nu a fost aprobată însă), potrivit căreia în orice organizație privată cel mai mare salariu ar fi putut fi de maxim 12 ori mai ridicat decât cel mai mic salariu din respectiva organizație, este de acest tip.

21 Robeyns, „Having”, 6-10.

22 O poziție etichetată drept „obiecția stimulentei” (Robeyns, „Having”, 34). Vezi Dick Timmer, „Defending the Democratic Argument for Limitarianism: A Reply to Volacu and Dumitru”, *Philosophia* 47, (2019): 1331-1339 pentru o apărare a limitarismului în fața acestei obiecții.

și Dumitru denumesc această versiune drept *limitarism slab*²³. Dar dacă argumentul democratic este central, atunci ne interesează să blocăm acumularea averilor în exces pentru a nu periclita egalitatea politică. Astfel, limitarismul va căuta să definească un prag care să împiedice complet acumularea averilor ce depășesc un anumit nivel. Volacu și Dumitru denumesc această versiune drept *limitarism tare*²⁴. Cele două versiuni sunt conflictuale, din moment ce fiecare sugerează o conceptualizare diferită a pragului limitarist. Recent, Danielle Zwarthoed²⁵ a propus o justificare alternativă a limitarismului, ce nu se bazează pe valorile urmărite de Robeyns, ci pe ideea că afluența materială poate avea efecte negative asupra *autonomiei* deținătorului resurselor pentru că, printre altele, îi poate reduce capacitățile deliberative, poate duce la formarea de preferințe adaptive²⁶ sau îi poate eroda capacitatea de a-și revizui concepția despre bine. Deși Zwarthoed nu propune un prag concret, este plauzibil să credem că acesta ar fi la rândul său diferit de versiunile ce ar rezulta din argumentele susținute de Robeyns. În fine, Volacu și Dumitru subliniază faptul că, în versiunea originală, limitarismul nu ține cont în niciun fel de constrângeri legate de *responsabilitate*, ce pot juca un rol important atunci când unii indivizi au ajuns afluenți prin exploatarea altora, prin beneficierea de pe urma nedreptăților istorice sau pentru că au avut mai multe oportunități inițiale decât alții²⁷. Încorporarea unei astfel de constrângeri poate genera o formă distinctă de limitarism, ce ar sugera, spre exemplu, că taxarea integrală a unei moșteniri considerabile este mai stringentă decât taxarea unei averi mai ridicate, dar realizate într-o manieră neexploativă de către o persoană care a plecat dintr-o poziție socio-economică dezavantajată.

În fine, o ultimă discuție conceptuală pe care ar trebui să o avem în vedere se referă la clarificarea naturii teoretice a limitarismului. Robeyns propune limitarismul ca o teorie *parțială* a dreptății, deoarece „poate fi specificată într-o manieră agnostică cu privire la ce dreptatea distributivă ar presupune pentru cei care nu sunt maximal de împliniți”²⁸. După cum argumentează Volacu și Dumitru, este discutabil însă în ce măsură limitarismul este într-adevăr o teorie a dreptății, din moment ce aceasta nu caută să instanțieze anumite valori fundamentale, ci mai curând este un mod prin care alte teorii ale dreptății – precum suficientarismul sau egalitarismul politic – pot fi realizate²⁹. Dick Timmer sesizează la rândul său această problemă, distingând între *limitarism distributiv*, ce caută să spună ceva direct relevant pentru acceptabilitatea morală a unei distribuții atunci când există averi în exces și *limitarism relativ la politici*, ce caută să modeleze designul instituțional prin plafonarea averilor în exces³⁰. În fine, Timmer trasează și o altă distincție importantă ce privește modul de aplicare al limitarismului înțeles în această ultimă formă, între limitarismul *redistributiv*, ce „limitează averea în exces cu scopul de a realoca beneficiile cooperării sociale prin politici de taxare și transfer”³¹ și limitarismul *predistributiv*, ce „caută să limiteze averea în exces prin manipularea proprietăților inițiale astfel încât să genereze o distribuție echitabilă a oportunităților, spre exemplu prin taxarea moștenirilor”³².

23 Alexandru Volacu și Adelin Costin Dumitru, „Assessing Non-intrinsic Limitarianism”, *Philosophia* 47, (2019): 258.

24 Volacu și Dumitru, „Assessing”, 254.

25 Danielle Zwarthoed, „Autonomy-Based Reasons for Limitarianism”, *Ethical Theory and Moral Practice*, 21, (2018): 1181-1204.

26 Robeyns, *Wellbeing*, 137-142.

27 Volacu și Dumitru, „Assessing”, 260-262.

28 Robeyns, „Having”, 1.

29 Volacu și Dumitru, „Assessing”, 255 și 258.

30 Timmer, „Defending”, 1333.

31 Timmer, „Defending”, 1334.

32 Timmer, „Defending”, 1334. Vezi Dumitru, „Limitarism” pentru o discuție mai amplă asupra acestui ultim subiect.

Concepția politică și concepția morală a limitarismului

Așa cum explicam la începutul secțiunii anterioare, Robeyns susține că limitarismul poate fi conceptualizat fie sub forma unei doctrine pur morale, fie sub forma unei doctrine politice³³. În primul caz, indivizii au datoria morală de a nu fi excesiv de bogați, dar această datorie nu ar trebui să fie impusă de către stat. În al doilea caz, indivizii au datoria morală de a nu fi excesiv de bogați, iar statul trebuie să intervină (prin politici redistributive sau predistributive) pentru a se asigura că aceasta este satisfăcută. Concret, într-o astfel de arhitectură instituțională, nimeni nu ar putea fi legal mai bogat decât un anumit nivel. Robeyns apără forma politică a limitarismului, deoarece ea caută să poziționeze limitarismul în aria teoriilor dreptății distributive, care sunt prin natura lor politice, nu doar morale. Potrivit ei, „o doctrină morală nu ar fi suficientă, din moment ce ca normă morală limitarismul nu este obligatoriu legal (eng. *non-enforceable*), și nu am putea lua măsuri coercitive împotriva celor care nu s-ar conforma datoriei limitariste”³⁴. Totodată, însă, ea consideră că limitarismul poate reprezenta o doctrină morală distinctă, susținând că ar trebui să încurajăm un etos social limitarist³⁵. De asemenea, unii autori³⁶ își ancorează explicit anumite poziții normative în această concepție a limitarismului. În continuare voi argumenta însă că așa-zisa doctrină pur morală a limitarismului nu reprezintă de fapt o perspectivă distinctă, din moment ce limitarea resurselor economice nu este nici necesară și nici suficientă pentru satisfacerea datoriei morale subiacente unei eventuale datorii limitariste. În acest sens, voi discuta pe rând cele trei argumente principale oferite până acum în sprijinul limitarismului: argumentul democratic, argumentul nevoilor urgente și argumentul autonomiei și relația lor cu limitarismul moral.

Să începem cu primul dintre acestea. Potrivit argumentului democratic, bogăția excesivă este problematică deoarece distorsionează egalitatea politică. Concepția morală a limitarismului (bazată pe acest argument) susține că există așadar o datorie morală de a nu fi excesiv de bogat, ce decurge dintr-o datorie mai fundamentală de a nu încălca egalitatea politică. Această legătură este însă doar contingentă. Egalitatea politică nu este încălcată prin simpla posesie a unui anumit nivel de resurse economice, ci doar prin modul în care aceste resurse sunt utilizate. Să presupunem că Andreea are o avere de 100 de milioane de euro. Aceasta poate să influențeze politica în moduri ce ar încălca egalitatea politică, spre exemplu prin donații către candidați în schimbul unor favoruri politice, prin investirea într-un trust media pe care să îl controleze în beneficiul unui partid politic etc. Dar ea poate, totodată, să nu facă nimic din aceste lucruri, sau altele care ar putea fi democratic problematic. Să presupunem așadar că există o datorie morală de a nu încălca egalitatea politică (o poziție eminentemente plauzibilă), și să presupunem că Andreea vrea să respecte această datorie. Respectarea datoriei este perfect compatibilă cu deținerea unui nivel de resurse economice ce ar putea fi considerat excesiv, atât timp cât ea se abține de la a folosi resursele economice sau de a-și folosi puterea ce decurge din simplul fapt că deține o avere semnificativă, în moduri ce ar distorsiona egalitatea politică. Plafonarea superioară a averii nu este, așadar, necesară pentru satisfacerea datoriei mai fundamentale de a nu încălca egalitatea politică. Să presupunem acum că Andreea nu are o avere considerabilă, menținându-se sub pragul peste care ar încălca datoria limitaristă. Chiar și așa, ea poate influența politica în moduri care sunt problematice din punct de vedere democratic. Spre

33 Robeyns, „Having”, 30.

34 Robeyns, „Having”, 31.

35 Robeyns, „Having”, 36.

36 E.g. Dumitru, „Limitarism”.

exemplu, poate participa la comiterea de fraude electorale, poate pune presiune asupra anumitor persoane să voteze în modul preferat de ea, poate „polua” de-liberarea publică prin rostirea de afirmații false în sprijinul unor candidați, dezinformând astfel anumite grupuri sociale etc. Plafonarea superioară a averii, nu este, așadar, nici suficientă pentru satisfacerea datoriei mai fundamentale de a nu încălca egalitatea politică. După cum menționam anterior, legătura dintre datoria de a nu încălca egalitatea politică și datoria de a nu fi excesiv de bogat este doar una contingentă. Prima poate fi realizată și în condițiile în care a doua nu este realizată și poate fi încălcată și atunci când a doua este realizată.

Să luăm acum cazul argumentului nevoilor urgente. Potrivit acestuia, bogăția excesivă este problematică deoarece există persoane aflate în situații de sărăcie radicală care ar avea mult mai multă nevoie de resursele respective. Concepția morală a limitarismului (bazată pe acest argument) susține că există așadar o datorie morală de a nu fi excesiv de bogat, ce decurge dintr-o datorie mai fundamentală de a-i salva pe alții atunci când se află în situații critice și acest lucru nu este excesiv de costisitor pentru salvator³⁷. Dar și în acest caz legătura dintre ele este contingentă. În primul rând, datoria limitaristă este relativă la anumite circumstanțe empirice, care presupun că un număr mare de indivizi trăiesc într-o situație de sărăcie extremă. Dar aceste circumstanțe empirice, *reale* în prezent, pot fi schimbate chiar și fără ca indivizii să renunțe la toate resursele economice peste un anumit prag. Spre exemplu, într-o estimare influentă din 2005, Jeffrey Sachs calculează că alocarea unor ajutoare anuale pentru dezvoltare de până la 195 de miliarde de dolari ar fi putut duce la eradicarea sărăciei extreme până în 2025³⁸. Chiar și dacă această estimare ar fi optimistă, având în vedere faptul că numărul de persoane aflate în situații de sărăcie extremă este oricum semnificativ mai redus în prezent față de anul 2005, sumele anuale necesare pentru satisfacerea nevoilor urgente ale tuturor persoanelor de pe glob nu sunt prohibitive, și ar putea fi acoperite împărțind costurile proporțional între indivizii foarte bogați, astfel încât să nu fie necesar ca aceștia să renunțe la toate resursele ce depășesc un anumit nivel. Plafonarea superioară a averii nu este, așadar, necesară pentru satisfacerea datoriei mai fundamentale de a-i salva pe cei aflați în situații critice. În al doilea rând, chiar și dacă o persoană satisface datoria limitaristă de a nu fi excesiv de bogată, tot poate eșua în diferite moduri să satisfacă datoria de a-i salva pe alții atunci când se află în situații critice – spre exemplu, prin refuzul permiterii accesului într-un bloc persoanelor fără adăpost într-o noapte de iarnă friguroasă sau prin incapacitatea de a acorda primul ajutor de bază unei persoane accidentate grav. Plafonarea superioară a averii, nu este, așadar, suficientă pentru satisfacerea datoriilor mai fundamentale de salvare. Ca și în cazul argumentului democratic, legătura dintre datoria de a salva persoanele aflate în situații critice și datoria de a nu fi excesiv de bogat este doar una contingentă. Și aici, prima poate fi realizată și în condițiile în care a doua nu este realizată și poate fi încălcată și atunci când a doua este realizată.

În fine, să examinăm și relația argumentul autonomiei, propus de Zwarthoed³⁹, cu limitarismul moral. Potrivit argumentului autonomiei, bogăția excesivă este problematică deoarece subminează – în diferite moduri – autonomia persoanei afluente. O concepție morală a limitarismului (bazată pe acest argument) ar susține că avem datorie morală de a nu fi excesiv de bogați pentru că avem o datorie morală mai fundamentală de a ne proteja autonomia. Ca în cazurile anterioare, și această legătură este una contingentă. Să luăm primul din cele cinci motive pentru care

37 Vezi spre exemplu T.M. Scanlon, *What We Owe To Each Other* (Cambridge MA: Belknap Press, 1998), 224.

38 Jeffrey Sachs, *The End of Poverty* (New York: Penguin Press, 2005).

39 Zwarthoed, „Autonomy-Based”.

Zwarthoed consideră că afluența materială excesivă ne poate submina autonomia, ca un exemplu ilustrativ⁴⁰. Conform autoarei, absența constrângerilor materiale îi face pe indivizi incapabili să se angajeze în anumite tipuri de exerciții de deliberare practică, aceste competențe fiind produsul interacțiunii dintre capacitățile psihologice ale lor și mediul în care operează. Spre exemplu, abundența resurselor îi face pe indivizi mai puțin capabili să construiască planificări pe termen lung, din moment ce aceștia nu sunt familiarizați cu necesitatea gestionării resurselor limitate. Chiar și dacă acceptăm această susținere (destul de problematică, de altfel), nu decurge însă că autonomia și afluența excesivă sunt *neapărat* conectate. Pentru început, în măsura în care avem datoria de a ne proteja autonomia, persoana afluentă ar putea să își dezvolte competențele îngreunate de bogăția excesivă prin alte metode – spre exemplu, cursuri de planificare sau o reflecție sistematică asupra problemei alocării resurselor. Astfel, plafonarea superioară a averii nu este necesară pentru satisfacerea datoriei mai fundamentale de protejare a autonomiei. Mai departe, incapacitatea de a se angaja în deliberări practice în mod corespunzător poate decurge din multe alte surse, care nu sunt neapărat conectate de resursele materiale, cum ar fi aderarea (nejustificată socio-economic) la anumite convingeri false sau nealocarea timpului necesar pentru dezvoltarea competențelor etc. Plafonarea superioară a averii, nu este, așadar, nici suficientă pentru protejarea autonomiei, din moment ce indivizii pot eșua în acest demers din alte motive decât cele legate de avere.

Această secțiune arată, așadar, că principalele argumente ce au fost propuse în sprijinul limitarismului până în prezent nu pot ancora o doctrină limitaristă pur morală, din moment ce limitarismul nu este nici necesar și nici suficient pentru satisfacerea datoriei morale mai fundamentale presupuse de argumentele respective. Deși am dezvoltat această poziție prin raportare la cele trei argumente proeminente oferite până acum în favoarea limitarismului, ea poate fi extinsă și la altele. În mod particular, Robeyns sugerează că limitarismul ca doctrină morală ar putea fi construită solid pe temeiul eticii virtuților⁴¹. Chiar și în acest caz însă, pentru orice virtute am avea în minte plafonarea superioară a averii nu asigură că datoria de a dezvolta virtutea respectivă ar fi descărcată. Să luăm, spre exemplu, cumpătarea. Nu este nimic contradictoriu în a afirma că o persoană foarte afluentă poate să își cultive virtutea cumpătării, la fel cum este foarte posibil totodată ca o persoană aflată sub pragul limitarist să fie necumpătată. Deci, chiar dacă am avea o datorie de cultivare a virtuților, ea poate fi realizată și în condiții de afluență și poate fi încălcată și în condiții de deținere a unui nivel scăzut sau moderat de resurse.

Concluzii

Limitarismul este o perspectivă emergentă în teoria politică, ce vizează în primul rând modul în care ar trebui să fie alocate responsabilitățile în (re)distribuirea resurselor. Pe scurt, acesta susține că este moral impermissibil ca un individ să fie excesiv de afluent, i.e. să dețină resurse economice peste un anumit prag, și că averea în exces ar trebui să fie redistribuită. În acest articol am căutat să introduc perspectiva limitaristă în spațiul publicistic românesc, prezentând principalele sale elemente conceptuale și temeuri justificative oferite până acum. De asemenea, am argumentat că una din interpretările limitarismului, ca o concepție morală distinctă, este problematică, din moment ce legătura dintre plafonarea superioară a

40 Analog, pot fi analizate și celelalte motive invocate de Zwarthoed.

41 Robeyns, „Having”, 31. Vezi Roger Crisp și Michael Slote (coordonatori), *Virtue Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 1997) pentru o introducere în această abordare.

averilor și datoria morală din care ar decurge o eventuală datorie limitaristă este doar una contingentă.

BIBLIOGRAFIE:

BEN-SHAHAR, Tammy Harel, „Limitarianism and Relative Thresholds”, (manuscris nepublicat: disponibil la https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3404687, 2019).

CRISP, Roger și SLOTE, Michael (coordonatori), *Virtue Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

DUMITRU, Adelin Costin, „Limitarism etic și responsabilități individuale în etica moștenirilor”, în Alexandru Volacu, Daniela Cutaș și Adrian Miroiu (coordonatori), *Teme actuale de etică publică* (Iași: Polirom, în curs de apariție).

GILENS, Martin, *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America* (Princeton: Princeton University Press, 2012).

KRAMM, Matthias și ROBEYNS, Ingrid, „Limits to wealth in the history of Western philosophy”, *European Journal of Philosophy*, EarlyView, DOI: 10.1111/ejop.12535 (2020).

OXFAM (2020), „Time to care: Unpaid and underpaid care work and the global inequality crisis”, Oxfam Briefing Paper, <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620928/bp-time-to-care-inequality-200120-en.pdf>.

PETERS, Yvette și ENSINK, Sander, „Differential Responsiveness in Europe: The Effects of Preference Difference and Electoral Participation”, *West European Politics* 38(3), (2015): 577-600.

ROBEYNS, Ingrid, „Having too much”, în Jack Knight și Melissa Schwartzberg (coordonatori), *NOMOS LXI: Wealth. Yearbook of the American Society for Political and Legal Philosophy* (New York: New York University Press, 2017), pp.1-44.

ROBEYNS, Ingrid, „What, if Anything, is Wrong with Extreme Wealth?”, *Journal of Human Development and Capabilities* 20(3), (2019): 251-266.

ROBEYNS, Ingrid, *Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined* (Cambridge: Open Book Publishers, 2017).

SACHS, Jeffrey, *The End of Poverty* (New York: Penguin Press, 2005).

SCANLON, T. M., *Why Does Inequality Matter?* (Oxford: Oxford University Press, 2018).

SCANLON, T.M., *What We Owe To Each Other* (Cambridge MA: Belknap Press, 1998).

TIMMER, Dick, „Defending the Democratic Argument for Limitarianism: A Reply to Volacu and Dumitru”, *Philosophia* 47, (2019): 1331-1339.

UN-DESA (2020), „World Social Report 2020: Inequality in a rapidly changing world”, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report2020-FullReport.pdf>.

VOLACU, Alexandru și DUMITRU, Adelin Costin, „Assessing Non-intrinsic Limitarianism”, *Philosophia* 47, (2019): 249-264.

VOLACU, Alexandru, „On the Ideological Incompatibilities of Distributive Justice”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review* 15(1), (2015): 109-132.

VOLACU, Alexandru, *Avem datoria de a vota?* (Iași: Institutul European, 2019).

ZWARTHOED, Danielle, „Autonomy-Based Reasons for Limitarianism”, *Ethical Theory and Moral Practice*, 21, (2018): 1181-1204.